

SÖDRA EDSBYN

Arkeologisk utredning

Del av fastigheterna Södra Edsbyn 50:1¹ respektive 50:1³
Ovanåkers socken och kommun
Hälsingland

Kerstin Westrin

SÖDRA EDSBYN

Arkeologisk utredning

Del av fastigheterna Södra Edsbyn 50:1¹ respektive 50:1³
Ovanåkers socken och kommun
Hälsingland

Rapport 2022:22
Kerstin Westrin

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2022

Omslagsbild: Del av utredningsområde 2. Foto från sydväst, Kerstin Westrin.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC BY, undantaget kartmaterial: ©Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte och metod	6
Topografi och Fornlämningsmiljö	6
Resultat kartstudier	8
Resultat utredningen	10
Utredningsområde 1 (U1)	10
Utredningsområdet 2 (U2)	13
Slutreflektion.....	15
Administrativa uppgifter.....	16
Referens	16
Bilaga 1. Schakttabell	17
Bilaga 2. Lämningslista.....	19

Figur 1. Utdrag ur terrängkartan med området för utredningen markerat med blått. Lilla kartan visar utredningsområdets läge i Gävleborgs län.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har utfört en arkeologisk utredning av två ytor söder om tätorten Edsbyn i Ovanåkers kommun, Hälsingland. Syftet med den arkeologiska utredningen var att utreda om någon fornlämning skulle beröras av den planerade exploateringen av de två områdena. Fältarbetet utfördes under sju dagar i oktober år 2021 efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (dnr 2599–2021) med beslutsdatum 2021-07-07.

På två åkerholmar identifierades lämningar efter bebyggelse och i två schakt i åkermark påträffades rester efter en väg. Vägen i åkermarken har identifierats på två historiska kartor från 1900-talet. De påträffade lämningarna har registrerats i Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR) som två husgrunder historisk tid (L2022:710, L2022:711), två färdvägar (L2022:712, L2022:1053) samt en lägenhetsbebyggelse (L2022:706). Samtliga registrerade lämningar har i KMR fått den antikvariska bedömningen *övrig kulturhistorisk lämning*.

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har genomfört en arkeologisk utredning inom två områden på sammanlagt cirka 10 hektar som ligger söder om tätorten Edsbyn. Utredningen genomfördes på uppdrag av Ovanåkers kommun efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (dnr 2599–2021 med beslutsdatum 2021-07-07).

Den arkeologiska utredningen har genomförts inför en planerad exploatering inom de två områdena. Fältarbetet utfördes under sju arbetsdagar i oktober år 2021 av Kerstin Westrin och Frida Löjdström.

Figur 2. Foto på del av det södra utredningsområdet. Foto från söder: Kerstin Westrin.

SYFTE OCH METOD

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa om det inom de två utredningsområdena fanns okända lämningar.

- Kart- och arkivstudier har genomförts för att identifiera och också möjligen datera lämningar. Resultatet av studien kan komma att utgöra ett underlag i fältmomentet.
- Med grävmaskin har sökschakt grävts. Schakten har grävts skiktvis ned till steril marknivå, cirka 0,30–0,45 meter.
- Samtliga schakt och framkomna lämningar har mätts in med RTK-GPS och dokumenteras i ord och bild.
- All mätdata har bearbetats i ARC-GIS.

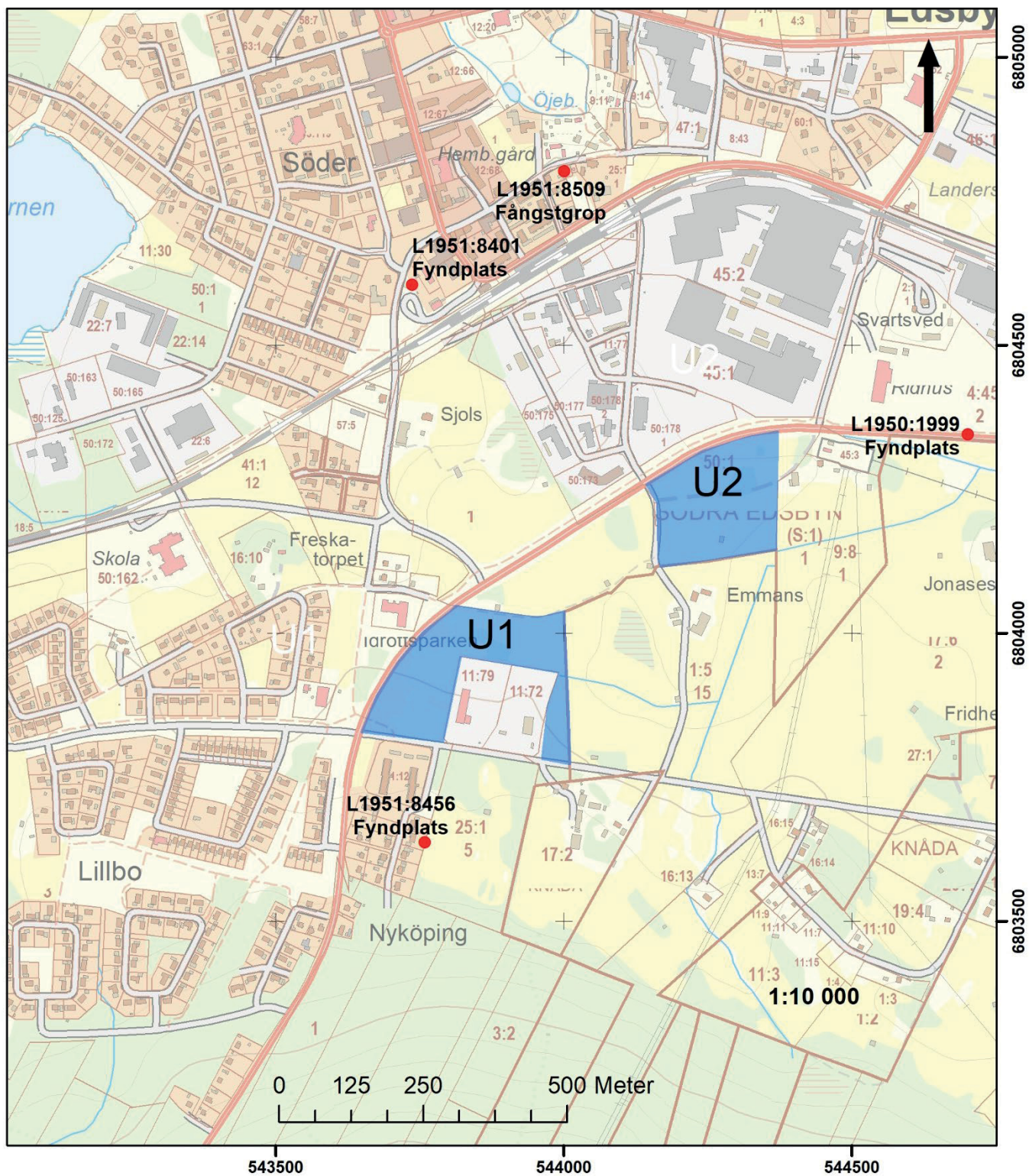
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

I de två utredningsområdena utgörs jordarten av lera-silt (SGU jordartskarta). Marken är uppodlad och bestod vid fältbesöket av vall. I det södra utredningsområdet, U1, finns två mindre åkerholmar direkt öster om Faluvägen. Båda åkerholmarna är beväxta med träd. Centralt i U1 finns ett område med blötmark. I utredningsområdet 2, U2, sluttar terrängen från norr mot söder. Också inom U2 finns en åkerholme. Denna holme är mycket stenig och beväxt med lövsly. Höjden över havet för både U1 och U2 är mellan 170 och 175 meter.

Fornlämningsmiljön i närområdet består av tre fyndplatser och en fångstgrop. L1951:8456 är en fyndplats för ett spån med retuscher och ett avslag i flinta. L1951:8401 är platsen där två skafthålsyxor hittats, en av de två yxorna har ett påbörjat skafthål. Även på den sista fyndplatsen, L1950:1999, har också en skafthålsyxa påträffats. Platsen för fyndet är lite osäkert. Fångstgropen, L1951:8509, är en lämning som registrerats utifrån en uppgift om att det har funnits en fångstgrop på platsen (KMR).

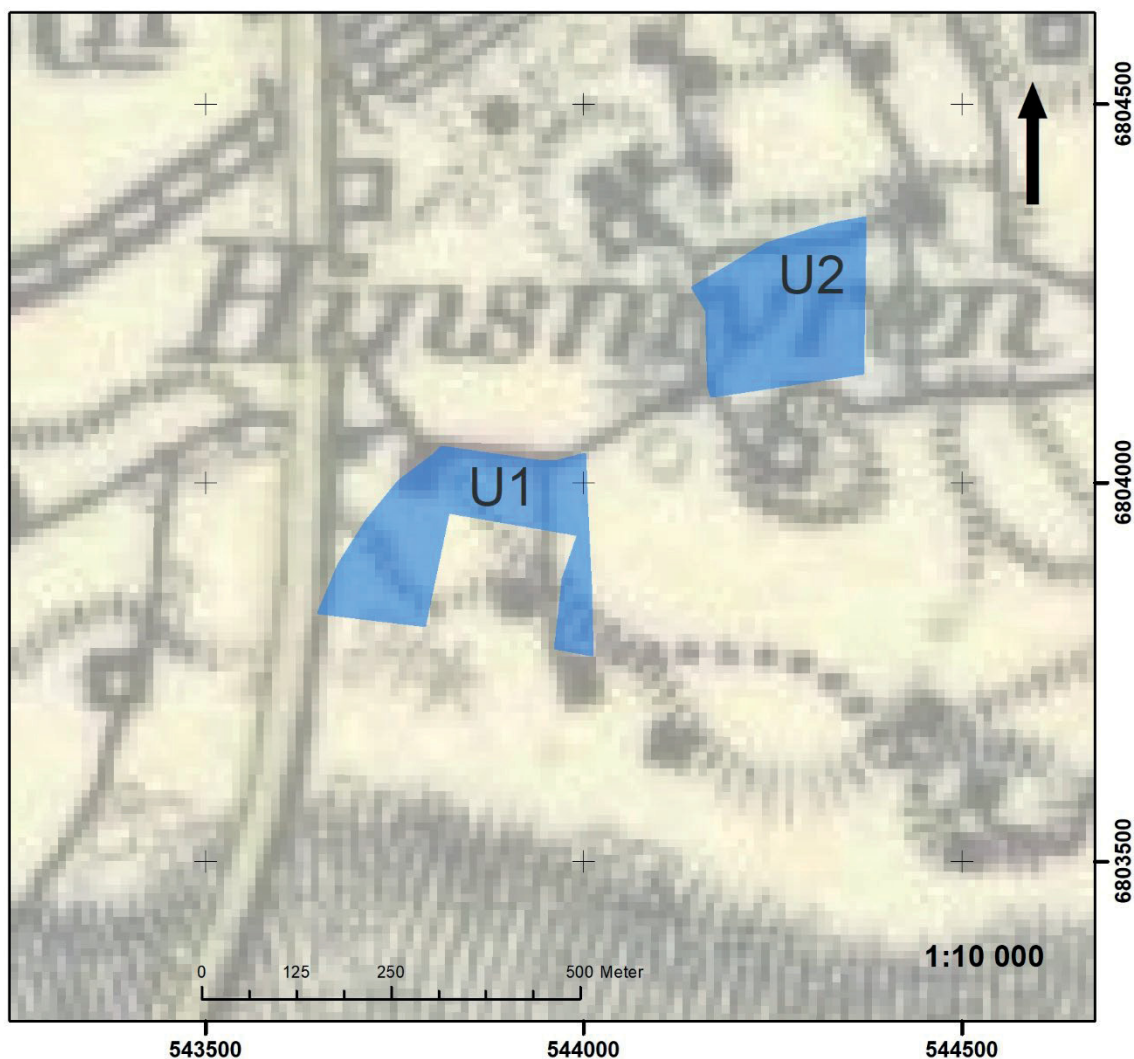
Figur 3. Del av det norra utredningsområdet, U2, där åkerholmen som fanns inom utredningsområdet syns på vänster sida om grusvägen. Foto från väster: Kerstin Westrin

Figur 4. Utdrag ur fastighetskartan med de två utredningsområdena markerade med blått och registrerade lämningar i KMR markerade med rött.

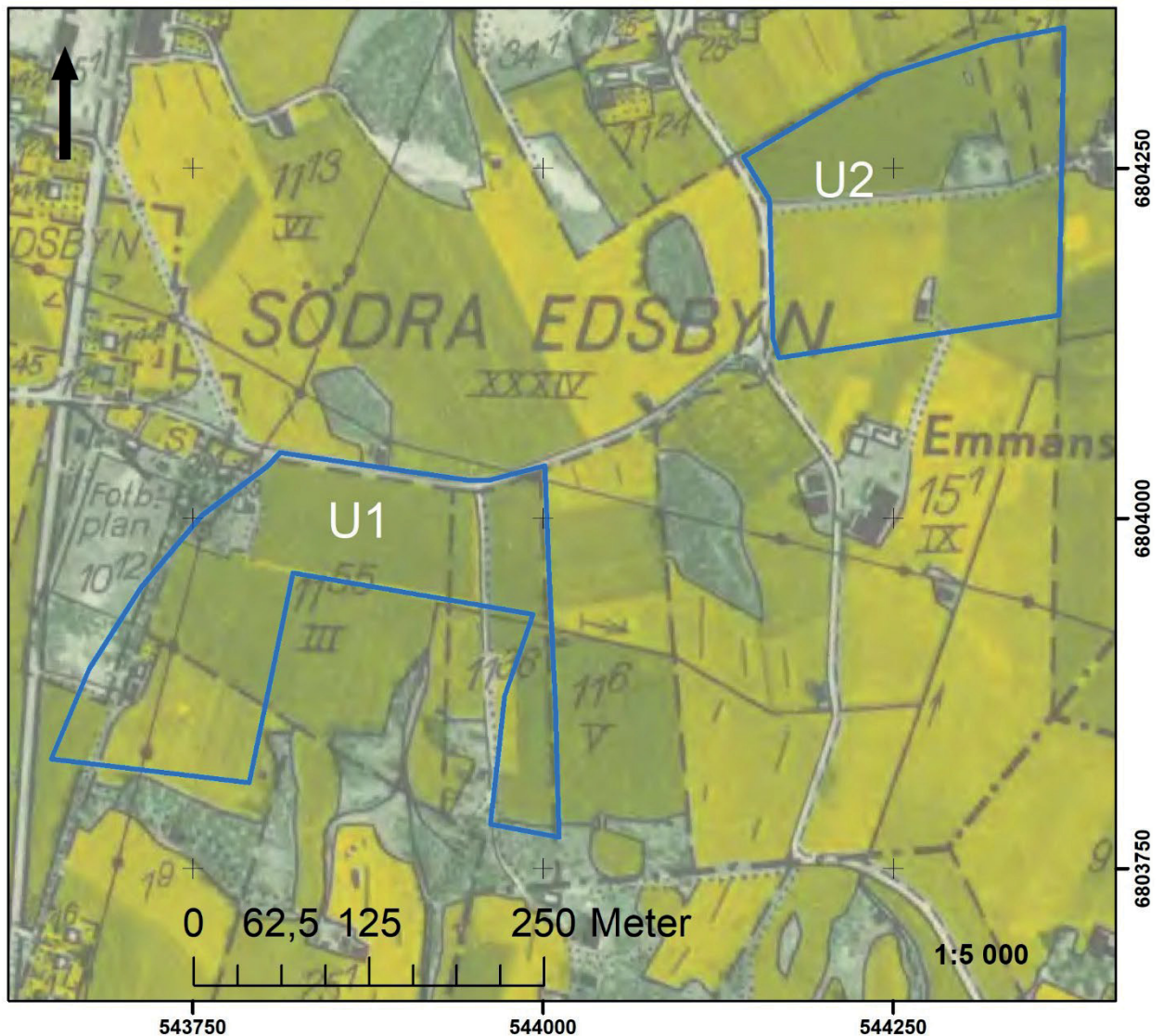
RESULTAT KARTSTUDIER

På Lantmäteriets digitala tjänst *Historiska kartor* finns ett fåtal kartor som området för den nu aktuella utredningen. En Laga skifteskarta från år 1863 (21-ovå-42) visar de olika hemmanens marker men kartan saknar byggnader. På generalstabskartan från år 1938 (J243-109-4) finns ingen bebyggelse inom de två utredningsområdena. En mindre väg i nord-sydlig riktning går genom U1.

Figur 5. Utdrag ur Generalstabskartan från år 1938 med de två utredningsområdena markerade med blått.

På den ekonomiska kartan från år 1960 finns byggnader på båda åkerholmarna inom U1. Inom samma fastighet finns en fotbollsplan. Fotbollsplanen var klar år 1922 (<https://gamlaeifare.se/history/edsbyns-if>). Den väg som går i nord-sydlig riktning och som också finns på generalstabskartan (figur 5) finns även på denna karta. Inom U2 är åkerholmen en fastighet men saknar byggnader. För övrigt är området odlingsmark.

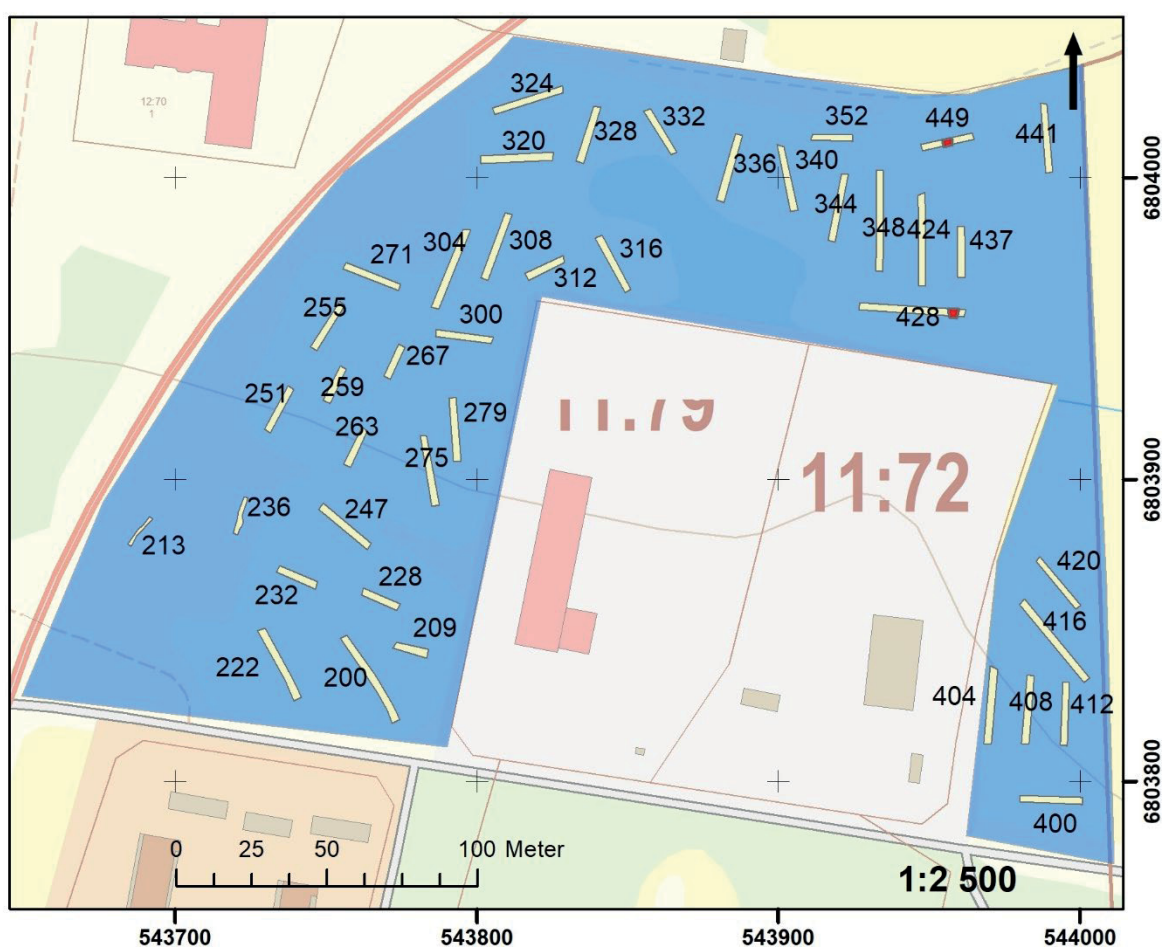

Figur 6. Ekonomiska kartan från år 1960 med de två utredningsområdena markerade med blått.

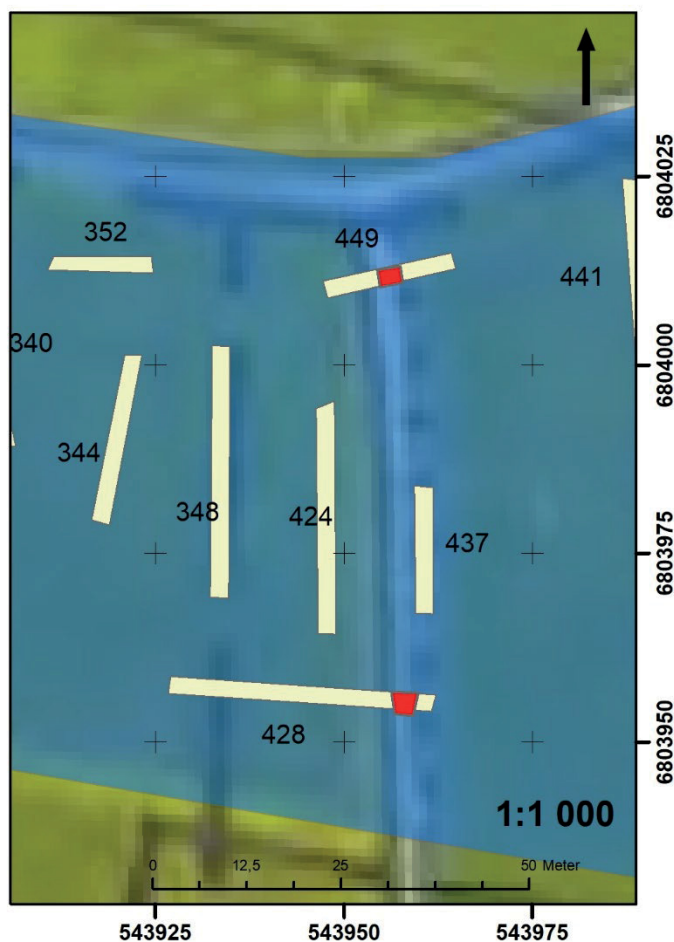
RESULTAT UTREDNINGEN

Utredningsområde 1 (U1)

Totalt grävdes 41 schakt inom utredningsområdet på sammanlagt cirka 2000 kvadratmeter. 40 av dessa schakt har grävts med dubbel skopbredd, cirka 2,5 meter och ned till steril marknivå, vilket motsvarar 0,30–0,35 meters djupt. Schakt 213 som upptogs på en av åkerholmarna grävdes med enkel skopbredd, cirka 1,20 meters bredd. I två schakt, 449 och 428, framkom material, som tegelrester, sot/kol och murbruk inom begränsade ytor. Områdena med detta material mättes in och visade sig korrespondera med den väg som finns på ekonomiska kartan från år 1960 och generalstabskartan från år 1938.

Figur 7. Utdrag ur fastighetskartan med samtliga grävda schakt inom U1 och de ytor som motsvarar vägen på äldre kartor röd markerade.

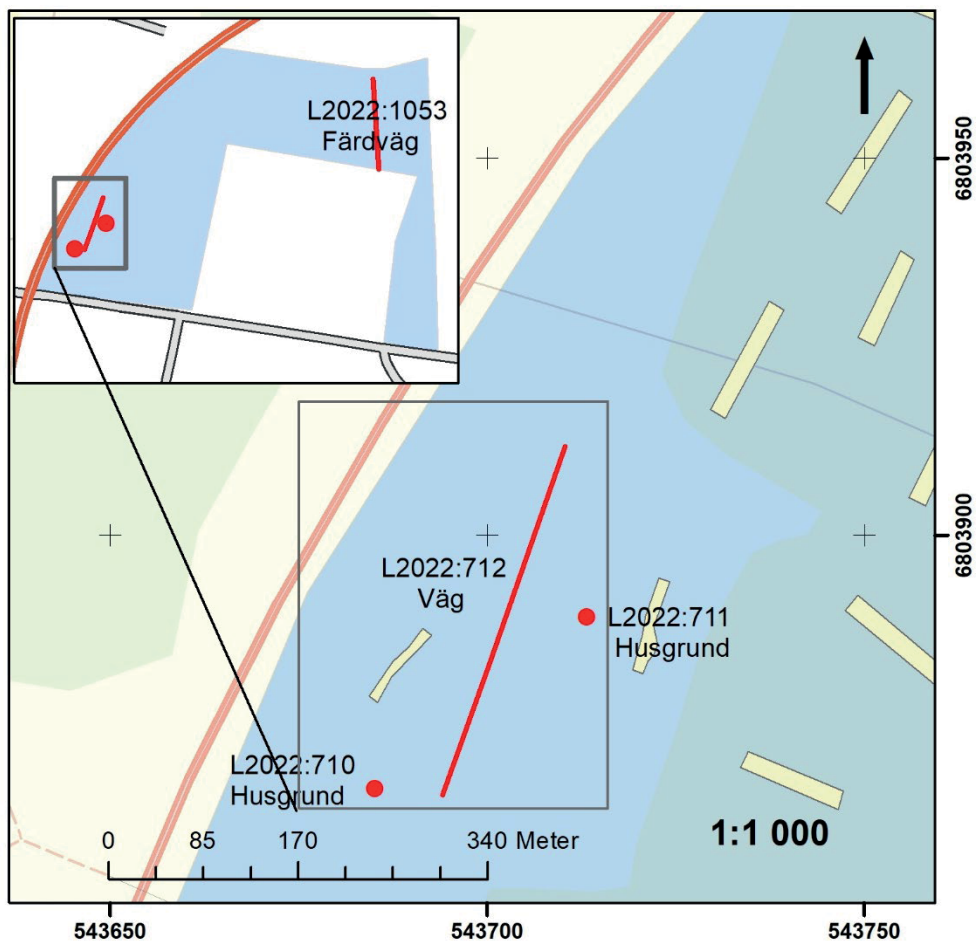
Figur 8. Utdrag ur ekonomiska kartan med de områdena med rester efter vägen rödmarkerade.

Figur 9. Fotot visar lagret efter vägen i schakt 428 Foto från öster: Kerstin Westrin.

Vägen har i KMR fått lämningsnummer L2022:1053. På den södra åkerholmen påträffades två bebyggelselämningar samt en färdväg (se figur 9). Husgrunden L2022:710 är kvadratisk, 7×7 meter och består av syllstenar. Grunden saknar spismursrest. L2022:711 är också en husgrund. Denna lämning består av en nedgrävd källare som har legat under en byggnad. Av denna byggnad finns syllstenarna kvar och byggnaden har möjligen varit större åt söder. Färdvägen L2022:712 är cirka 50 meter lång och 5,0–6,0 meter bred. Vägen är lägre än omgivande terräng och i den nordvästra sidan är brinken ner till vägen uppbyggd av stenar.

Samtliga lämningar inom U1 har i KMR fått den antikvariska bedömningen Övrig kulturhistorisk lämning.

Figur 10. Utdrag ur fastighetskartan med de lämningarna som påträffades på en åkerholme rödmarkerade och närliggande schakt gulmarkerade. Lilla kartan visar läget för lämningarna på åkerholmen inom U1.

Figur 11. Den nordvästra kanten av vägen L2022:712 med den uppbyggda brinken. Foto från sydsydöst: Kerstin Westrin.

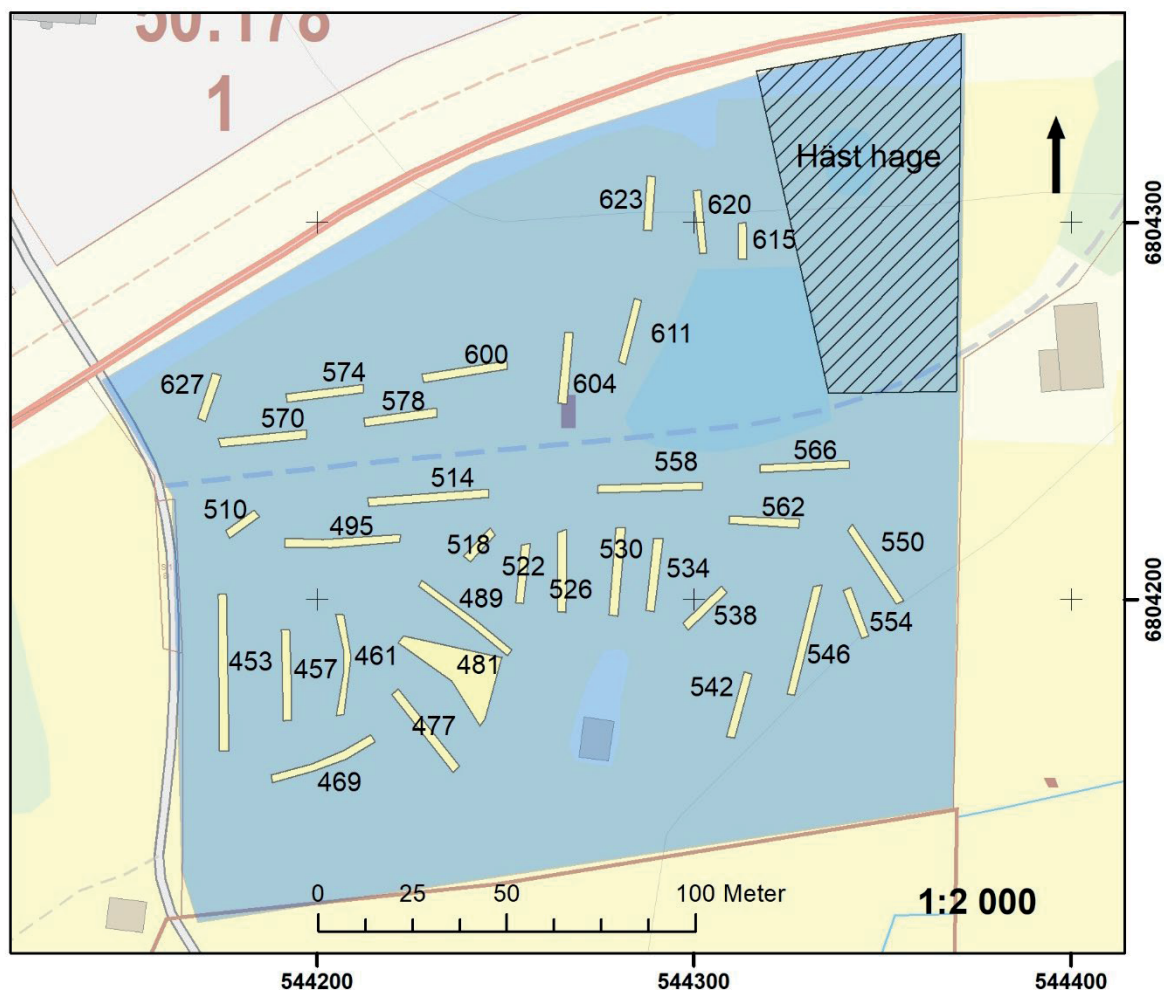
Figur 12. Husgrunden L2021:711 med källaren centralt i bilden. Foto från öster: Kerstin Westrin.

Utredningsområdet 2 (U2)

Totalt grävdes 34 schakt inom utredningsområdet på sammanlagt cirka 1750 kvadratmeter. Samtliga schakt har grävts med dubbel skopbredd, cirka 2,5 meter och ned till steril marknivå, vilket motsvarar 0,30–0,35. I schakt 481 framkom en mindre stensamling varför detta schakt breddes. Stenarna tolkades vara en naturlig samling. I utredningsområdets nordöstra del var vid fältarbetet en hästhage på cirka 400 kvadratmeter (se figur 13). Denna yta har inte utretts.

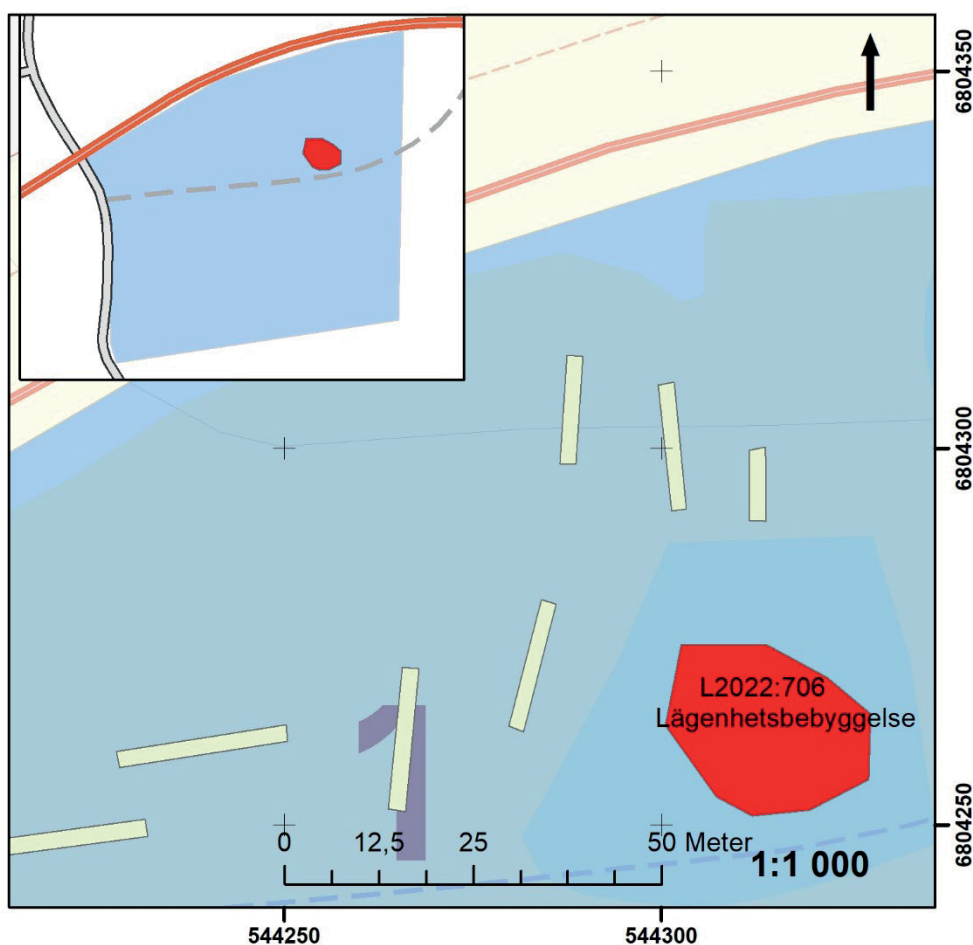

Figur 13. Vy mot sydväst med de av U2 i förgrunden. Schakten har grävts i de högre partierna av utredningsområdet. Foto från nordöst: Kerstin Westrin.

Figur 14. Utdrag ur fastighetskartan med samtliga grävda schakt inom U2.

På den åkerholme som finns inom U2 påträffades bebyggelse lämningar. De består av en spismursrest, 2,5x2,5 meter och 0,5 meter hög, en igenfylld brunn med kallmurad insida samt en relativt intakt jordkällare. Det kan finnas syllstenar vid spismursresten men tät slyväxlighet på åkerholmen gjorde att det inte med säkerhet gick att fastställa vid fältbesöket. I Skogsstyrelsens databas *Skogens Pärlor* finns lägenhetsbebyggelsen med id:3107333 registrerade på platsen. I denna registrering uppges namnet på lämningen vara "Gretes". Namnet har inte kunnat bekräftats vid kart- och arkivstudierna. Lägenhetsbebyggelsen, L2022:706, har i KMR fått den antikvariska bedömningen *övrig kulturhistorisk lämning*.

Figur 15. Utdrag ur fastighetskartan med lägenhetsbebyggelsen som påträffades på en åkerholme rödmarkerade och närliggande schakt gulmarkerade. Lilla kartan visar lämningens läge inom U2.

SLUTREFLEKTION

Utredningsområdena ligger på höjder över havet som innebär att det varit tillgängligt från stenålder och framåt. Voxnan rinner inte allt för långt bort vilket medför att en attraktiv transportled fanns under förhistorien. Trots goda förutsättningar för att påträffa förhistoriska lämningar inom utredningsområdena så var odlingsmarken tom på spår. Endast den mindre vägen inom U1 framkom. Vägen kan beläggas på kartmaterial från början på 1900-talet, men kan vara betydligt äldre. På två åkerholmar finns bebyggelse lämningar. Inte heller de lämningarna går det att belägga via kartmaterial till äldre än 1900-tal. Bebyggelse lämningarna på åkerholmen inom U1 kan vara rester efter en gård som eventuellt försvann i samband med att fotbollsplanen anlades. Lägenhetsbebyggelsen inom U2 ger ett ålderdomligt intryck men har inte heller kunnat beläggas via kart-och arkivstudier.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens diarienummer: 2599–2021

Länsstyrelsens beslutdatum: 2021.07.07

Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 2021–89/320

Undersökningstid: 7 arbetsdagar i oktober år 2021

Projektledare: Kerstin Westrin

Personal: Kerstin Westrin och Frida Löjdström

Fastigheter: Del av Södra Edsbyn 50:1¹ respektive 50:1³

Socken: Ovanåker

Kommun: Ovanåker

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Undersökt area: cirka 8 hektar

Dokumentationshandlingar: Förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv

Fynd: Inga fynd påträffades

REFERENS

https://hihs.se/idrottsplatser/edsbyns-ip/_2022-01-18

Arkiv

<https://app.raa.se/open/fornsok/>

<https://www.lantmateriet.se/sv/kartor-och-geografisk-information/historiska-karto>

Kartakter

Akt	Åtgärd	År	Arkiv
J243-109-4	Generalstabskartan	1900	Rikets allmänna kartverks arkiv
J133-15G1a60	Ekonomiska kartan	1960	Rikets allmänna kartverks arkiv

BILAGA 1. SCHAKTTABELL

U område	Schakt	Kvm	Dj m	Lagerbeskrivning
U1	200	84	0,35	Matjord 0,25 m. Botten silt/lera.
U1	209	29	0,35	Matjord 0,25 m. Botten silt/lera.
U1	213	67	0,3	Matjord 0,1 m. Botten morän.
U1	222	67	0,35	Matjord 0,25 m. Botten lerig silt
U1	228	32	0,3	Matjord 0,15 m. Botten lerig silt, något blött
U1	232	34	0,3	Matjord 0,15 m. Botten lerig silt, något blött
U1	236	21	0,3	Matjord 0,15 m. Botten lerig silt, något blött
U1	247	53	0,3	Matjord 0,2 m. Botten silt
U1	251	37	0,3	Matjord 0,2 m. Botten silt
U1	255	43	0,3	Matjord 0,2 m. Botten silt
U1	259	29	0,3	Matjord 0,2 m. Botten silt
U1	263	31	0,3	Matjord 0,18 m. Botten silt
U1	267	28	0,3	Matjord 0,18 m. Botten silt
U1	271	43	0,3	Matjord 0,18 m. Botten silt
U1	275	54	0,3	Matjord 0,18 m. Botten silt
U1	279	51	0,3	Matjord 0,18 m. Botten silt
U1	300	43	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	304	71	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	308	58	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	312	35	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	316	48	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	320	61	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	324	55	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	328	47	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	332	38	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	336	58	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	340	52	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	334	54	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	348	79	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	352	29	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	400	50	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	404	61	0,3	Matjord 0,2 m, N-delen lite sandig/stenig. Botten lerig silt
U1	408	55	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt, fläckvis sand /stenig
U1	412	48	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	416	82	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	420	45	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	424	74	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	428	80	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	437	41	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	441	39	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
U1	449	52	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt
	Summa	2058		

U -område	Schakt	Kvm	Dj m	Lagerbeskrivning
U2	453	98	0,35	Matjord 0,25 m. Botten lerig silt
U2	457	54	0,35	Matjord 0,25 m. Botten lerig silt
U2	461	44	0,3	Matjord 0,25 m. Botten lerig silt. Ett parti med inslag av sand och sten
U2	469	61	0,35	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	477	60	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	481	253	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	489	64	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	495	65	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	510	22	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	514	73	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	518	23	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	522	35	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	526	50	0,3	Matjord 0,15–0,2 m. Botten lerig silt.
U2	530	56	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	534	46	0,35	Matjord 0,25–0,3 m. Botten lerig silt
U2	538	33	0,35	Matjord 0,25 m. Botten lerig silt
U2	542	36	0,3	Matjord 0,25 m. Botten lerig silt
U2	546	66	0,3	Matjord 0,25 m. Botten lerig silt
U2	550	50	0,3	Matjord 0,25 m. Botten lerig silt
U2	554	28	0,3	Matjord 0,25 m. Botten lerig silt
U2	558	56	0,3	Matjord 0,15–0,2 m. Botten lerig silt.
U2	562	39	0,3	Matjord 0,15–0,2 m. Botten lerig silt.
U2	566	50	0,3	Matjord 0,15–0,2 m. Botten lerig silt.
U2	570	54	0,3	Matjord 0,15–0,2 m. Botten lerig silt.
U2	574	44	0,3	Matjord 0,15–0,2 m. Botten lerig silt.
U2	578	44	0,3	Matjord 0,15–0,2 m. Botten lerig silt.
U2	600	50	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	604	43	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	611	35	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	615	21	0,25	Matjord 0,05–0,15 m. Botten lerig silt.
U2	619	34	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	623	31	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
U2	627	29	0,3	Matjord 0,2 m. Botten lerig silt.
	Summa	1747		

BILAGA 2. LÄMNINGSLISTA

Lnr	Lämningstyp	Lämningsbeskrivning
L2022:710	Husgrund	7,0x7,0 m, bestående av syllstenar med 0,5-1x0,5-1,0 m st.
L2022:711	Husgrund	Rest av jordkällare, ca 4x4 m och 0,5-2 m dj. Kallmurad av stenar med 0,2-0,4x0,1,0-0,4 m st. Ingång från Ö.
L2022:712	Färdväg	Ca 40 m l (NNÖ-SSV), 5,0-6,0 m br och 0,5-1,0 m dj.
L2022:1053	Färdväg	I två schakt framkom ett lager, 3,5-4,0 br och 0,1-0,3 m dj. lagret innehöll tegel, kol och sot, samt murbruk och enstaka porslinsskärvar.
L2022:706	Lägenhetsbebyggelse	Torplämning, 30,0x20,0 m (NÖ-SV), bestående av 1 spismursrest, 1 brunn och 1 jordkällare. Spismursresten är 2,5 m och 0,5-0,7 m h. Möjliga syllstenar i närområdet. Brunn, ca 1,5 m diam, stensatt av 0,3-0,5x0,2-0,3 m st stenar. Brunnen är igenfylld av sten. Jordkällare, 6,0x6,0 m och ca 2,0 m h med invändiga väggar av stenar med 0,2-1,0x0,1-0,5 m st. Ingång från N.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, SÖDRA STRANDGATAN 20, 802 50 GÄVLE. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE